

Benkő Loránd és az *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*

1. Tíz évvel ezelőtt a Benkő Loránd emlékezete című előadássorozat keretében tisztelegtünk a magyar nyelvtudomány egyik legnagyobb alakja előtt, aki 2011 januárjában hunyt el. Akkori előadásom címe ez volt: Benkő Loránd, az etimológus és szótárszerkesztő. Ebben főleg a különféle cikkekben, tanulmányokban és monográfiákban közzétett szövegeit tekintetem át – amennyire a szűk keretek lehetővé tették. Természetesen az etimológiai szótárakkal kapcsolatos munkásságáról is szóltam, hiszen ezek a kézikönyvek Benkő Loránd nevével elválaszthatatlanok. A magyar nyelvtörténetnek, közelebbről a magyar szókészlet történetének kutatásában kiemelkedő jelentőségű A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, mely három kötetben 1967 és 1976 között jelent meg, kiegészülve az 1984-ben megjelent Mutatóval. A szakmai körökben a TESz. rövidítéssel emlegetett kézikönyv mint a magyar szókészlet történetének első teljes és terjedelmét tekintve is nagyszabású összefoglalása bel- és külföldön egyaránt sikert aratott. A TESz. „általában méltató ismertetéseiben egy kíváncsi viszonylag gyakran megfogalmazódott. Nevezetesen az, hogy e művet, illetve rövidített változatát idegen nyelven is közzé kellene tenni, hogy a magyarul nem olvasó külföldi szakemberek is teljes mélységükben megismerhessék a benne foglalt tudományos eredményeket” (GERSTNER 2012: 163–164).

Ezeknek az érthető igényeknek a kielégítésére Benkő Loránd a TESz. egyik szerkesztőjével, Papp Lászlóval együtt kidolgozta ennek a szótárnak a tervezetét, melyet a Magyar Nyelv 75. számában, 1979-ben mutattak be (BENKŐ–PAPP 1979), majd a tervezet később németül is megjelent (BENKŐ–ZAICZ 1986). A szakmai fogadtatás kedvező volt, ám a szótár végül is nem kettejük munkájaként és nem is teljesen a közzétett elképzelések szerint jött létre. Papp László ugyanis hamarosan nyugdíjba vonult, és a koncepcióban is változások történtek. Ezért Benkő Loránd létrehozott egy munkaközösséget, mely a szükséges filológiai előkészítés után az 1980-as évek második felében látott neki a tényleges lexikográfiai munkának.

2. Az új szótár címe *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* lett, amelyet általában az EWUng. rövidítéssel szoktunk emlegetni. Ez a mű természetesen számos tekintetben követi elődjét, a TESz.-t, de attól több lényeges ponton el is tér. Nyilvánvaló, hogy az EWUng. tartalmi és formai kialakításában a főszerkesztőnek, Benkő Lorándnak meghatározó szerepe volt. A tartalmat illető egyik lényeges fázis volt a megírandó szócikkek címszavainak kijelölése: az új szótár ugyanis nem vette át a korábinak minden címszavát, illetve új címszavak is belekerültek. Magától értetődik, hogy a magyar szókészlet központi halmazához tartozó szavak eredetüktől függetlenül az EWUng.-ban is címszóként szerepelnek; ilyenek: *ad, három, kéz; csillag, csillámlik, csillár; búza, iskola, kereszt, narancs, parlament,*

polgár; telefon; és még több ezer szó. A régi nyelvi és nyelvjárási szavak közül természetesen címszóként állnak azok, amelyek nyelvi-nyelvtörténeti vagy művelődéstörténeti szempontból számítanak fontosnak. Ilyenek például: *elv* 'vmin túl fekvő terület', *geréb* 'falusi bíró', *gyaur* 'nem muszlim ember', *ispán* 'királyi főtisztviselő', *kende* 'a magyar törzsszövetség feje', *fájin* 'finom', *esztena* 'juhkarám; pásztorkunyhó', *guzsaly* 'kézi fonáshoz használt eszköz'.

A címszóállomány átalakítása alapvetően háromféleképpen történt: 1. A TESz. címszavai közül teljesen kimaradtak olyanok, amelyek mára már elavultak – esetleg sohasem voltak lényeges elemei a magyar szókészletnek –, illetve igen szűk nyelvjárási területen éltek, és csak viszonylag rövid idő óta vannak jelen a magyarban. Ilyenek pl. *aligátor*, *cáger* 'útmutató; óramutató', *elevátor* 'emelő- és szállítószervezet', *fez* 'muszlimok egy fajta fejfedője', *megafon* 'hangerősítő hangszóró', *nirvána* 'az egyéni lét megszűnése', *raffol* 'ránckba, redőkbe szed', *rámpás* 'még le nem tisztult újbor' stb. – 2. Az átalakítás másik módja az volt, hogy egykori TESz.-címszók az EWUng.-ban más helyre kerültek. Ennek okai között a módszeresebb etimológiai levezetést és az érintett szavak mai használatának figyelembevételét jelölhetem meg. Mivel azonban ezek a szavak mind szótörténeti, mind etimológiai szempontból számos fontos információt hordozhatnak, megmaradtak az új szótárban is. Jellemzően a szócikkek etimológiai részébe, azok végére kerültek, különféle utalásokkal arra, hogy milyen a viszonyuk a címszóként álló lexémához. Ilyenek: *ampa* → *ampulla*, *detronizál* → *trónus*, *ebonit* → *ében*, *fesztáv* → *feszül*, *huzag* → *húz*, *pitli* → *puttony*, *sarlach* → *skarlát* stb. – 3. A címszóállomány összetételét természetesen módosították az EWUng.-ba újonnan fölvetett címszók. Ilyenek: *bikini*, *bocsár* 'kádár, hordókészítő', *diszkó*, *fater*, *fólia*, *hamburger*, *kégli* 'lakás', *konténer*, *kuplung*, *lézer*, *purgelejt* 'polgárjog; polgár', *ufó*, *valpót* 'királyi tisztviselő' – látható, hogy nemcsak újonnan a magyarba került szavak találhatók itt, hanem régi nyelvek is, amelyek a magyar művelődéstörténet szempontjából fontosak.

A szótörténet „átrendezésével” kapcsolatban azt is érdemes megemlíteni, hogy a szócsaládok esetében a TESz. mindig a köznyelvi vagy a leginkább ismert alakot tette meg főcímszónak. Így például *daganat* (1531) ~ *daganás* (1348?) ~ *daganag* (1456 k.) vagy *arc* (1513) ~ *orca* (1372 u.) a sorrend. Ezzel szemben az EWUng. minden esetben a kronológiát tekintette rendező szempontnak, így a fenti szócsaládokat tekintve a *daganás*, illetve az *orca* került főcímszói helyzetbe. Mindez persze azt is megkívánta, hogy ezeket a változásokat az olvasók is nyomon tudják követni, amit az 1997-ben megjelent mutató (Band 3. Register) lehetővé is tesz.

Az EWUng. szótörténeti része abban is különbözik a TESz.-étől, hogy az alakváltozatok erős rostáláson estek át. A TESz.-ben mintegy 70 000, az EWUng.-ban közel 51 000 ilyen lexikális adat található. A csökkenést elsősorban az okozta, hogy a fonológiai érték nélküli írásváltozatok, illetve a hapax-gyanús alakok kimaradtak. Ilyeneket a TESz.-ben bőven találhatunk a *csalán*, az *elemőzsia* vagy a *spriccel* alatt, melyek az EWUng.-ból javarészt kimaradtak. – Az alakváltozatok körében azonban fontos változást okozott az a tény, hogy a TESz. után megjelent különféle nyelvemlékek kritikai vagy hasonmás kiadásából számos hiteles alak került be sok tucatnyi címszóhoz. Ilyen források közé tartoznak a Régi

magyar kódexek sorozat kötetei; GYÖRFFY GYÖRGY műve, a *Diplomata Hungariae antiquissima*; Tinódi Lantos Sebestyén, Heltai Gáspár vagy Székely István különféle művei; vagy olyan, kevésbé ismert alkotások, mint az *Aritmetica*, az az a *szamvetes nec tvdomaia* (1577), Frankovics Gergelytől a *Hasznos es föltte szikseges könyv* (1588) és a *Kalendárium és ítélet az 1589. esztendőre* (1588) – és még lehetne sorolni. Feltétlenül említést érdemel az Erdélyi magyar szótörténeti tár hatalmas anyaga, amely az EWUng. szerkesztésének idején még csupán a 4. kötetéig (Fém–Ha) jutott el.

Kevésbé szembeötlő eltérés a két szótár között, hogy míg a TESz. a címszavaknak különféle ragokkal megszilárdult alakjait a származékok (Sz.) között (vagy csupán alakváltozatként) adja meg, addig az EWUng. ezeket külön, az L-lel jelölt szakaszban (ti. lexikalisierte Deklinationsformen) adja meg; pl. *ennyire, fennen, folyamán* (a TESz.-ben a *folyik* alatt Sz., az EWUng.-ban a *folytán* címszó mellett alcímszó), *hazulról, iskoláját!* stb.

3. A szótörténet le nem becsülhető fontossága mellett azonban mind a TESz.-ben, mind az EWUng.-ban a szavak eredetét bemutató etimológiai szakasz súlya a legnagyobb. Az előd szótárhoz képest az EWUng.-szócikkek ezen részében is történtek formai és tartalmi változtatások. Inkább formainak tűnik az, hogy az etimológiai részek bevezetéseként álló etimológiai főkategóriák világosabban határolódnak el egymástól. Nincs lehetőségünk itt ezekről részletesebben szólni, csupán egyetlen csoportot érintő változást említek. A TESz.-ben a bevezető helyen külön etimológiai kategóriaként szerepel a német, az ausztriai német, a bécsi német, a felnémet stb. eredet. Az EWUng.-ban ebben az esetben az etimológiai kategória a „német”, ha szükséges, akkor a regionális vagy kronológiai vonatkozásra zárójelben álló rövidítés utal.

1. táblázat

Német nyelvi eredetű szavak a TESz.-ben és az EWUng.-ban

	TESz.	EWUng.
<i>blokád</i>	Német eredetű	Lehnw aus dem Dt
<i>batár</i>	Ausztriai német eredetű	Lehnw aus dem Dt (Östr)
<i>bliccel</i>	Bécsi német eredetű	Lehnw aus dem Dt (Wien)
<i>bakter</i>	Bajor-osztrák eredetű	Lehnw aus dem Dt (B-Östr)
<i>borosta</i>	Hazai bajor-osztrák vagy szász eredetű	Lehnw aus dem Dt (Hd)

Az EWUng.-szócikkek etimológiai részében természetesen más formai és tipográfiai újdonságok is vannak, ám ezek taglalásától el kell tekintenem. Ezeknél ugyanis fontosabbak a tartalmi változtatások, újdonságok. Ezek egyik csoportjába tartoznak azok a korábbiakhoz képest új etimológiák, amelyek a TESz. megjelenése utáni kutatások eredményeként láttak napvilágot. A TESz. ugyanis amellet, hogy nagy szintézisként összefoglalta a magyar szókészletre vonatkozó korábbi ismereteket, ösztönzőleg hatott az újabb kutatásokra is. Ebben az időszakban számos monográfia és hosszabb-rövidebb cikk jelent meg mások mellett a következő

szerzőktől: HADROVICS LÁSZLÓ és KISS LAJOS (szlavisztika; előbbi olasz és német vonatkozású kérdésekkel is foglalkozott), HORVÁTH MÁRIA és MOLLAY KÁROLY (német), FARKAS VILMOS (görög–latin), BAKOS FERENC (román), ORSZÁGH LÁSZLÓ (angol), LIGETI LAJOS, KAKUK ZSUZSA, majd RÓNA-TAS ANDRÁS (turkológia), és természetesen BENKŐ LORÁND is számos írásában foglalkozott olasz eredetű, valamint belső keletkezésű szavainkkal. Ezt a hatalmas szakirodalmat tanulmányozva, az abban javasolt származtatásokat mérlegelve történt vagy éppen nem történt változtatás a TESz.-hez képest. – Itt kell mindenképpen megemlíteni az 1986 és 1988 között megjelent Uralisches etymologisches Wörterbuch című kézikönyvet, amelynek állásfoglalásai alapján az EWUng.-ban is módosult egyes szavak etimológiája. Az uralisztikával összefüggésben meg kell említeni RÉDEI KÁROLY és HONTI LÁSZLÓ etimológiai munkásságát is.

Az uráli–finnugor örökségnél maradva kell szólni az EWUng. új tartalmi megoldásainak egy másik eleméről. Mint ismert, az alapnyelvi eredetű magyar szavak messze túlnyomó többsége egy szótagú: *fül, hab, megy, öt, tesz* stb. – Ebben az eredetbeli rétegben vannak két szótagú lexémák is, amelyek a történeti-összehasonlító morfológiai elemzéssel alapnyelvi töre és alapnyelvi képzőre bonthatók, és azt is (nagy bizonyossággal) állíthatjuk, hogy a deriváció is alapnyelvi folyamat volt. Az EWUng. természetesen ezeket is az alapnyelvi örökség részeként kategorizálja; ilyenek pl. *arasz, ének, gyökér, ravasz, völgy*. – Az alapnyelvi vonatkozású szavak között van azonban sok olyan, amelynél a képzés ténye (több-kevesebb bizonyossággal) kimutatható, csupán a képzés kronológiáját nem tudjuk biztosan megállapítani. Mégpedig azért nem, mert az ilyen szavakat alkotó tövek és képzők is az egyes rokon nyelvekben aktív morfémákként megvannak (vagy megvoltak), tehát a deriváció akár azon nyelvek önálló életében is megtörténhetett. A következő szavakat sorolhatjuk például ide: *fazék, hajnal, kemény, savanyú, szoros*. A TESz. ezeket a szavakat többnyire származékszóként definiálja, utalva az alapnyelvi vonatkozásra is, de az etimológiai bevezető mondatok nem egységesek. Az EWUng. ezzel szemben a következő bevezető formulát alkalmazza: Erb(w)ort), Stamm aus der ural(ischen) Z(eit), mit Bildung im Ung(arischen), vagyis ’Örökség, uráli kori fő magyar képzővel’ – ezzel utal a szótár arra az „etimológiai szürke zónára”, amelybe akár az alapnyelvek egyikében vagy akár az ősmagyarban létrejött szavak tartoznak.

Az etimológiákat érintő harmadik – és talán legfontosabb – újítás az EWUng.-ban a képzett szavak esetében a fiktív és relatív fiktív tövűség bevezetése és módszeres alkalmazása. Ezt a morfológiai (és egyben etimológiai) kérdést Benkő Loránd már korábbi írásaiban is érintette, például az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékeiben a *mutat* családjáról szólva (BENKŐ 1980: 185). A kérdést a maga mélységében A magyar fiktív (passzív) tövű igék című könyvben tárgyalta (1984) – ennek hatása érvényesül az EWUng.-ban. Az ide sorolható szavak esetében – többnyire a képzőszembenállás alapján – jól kielemezhető egy-egy képző, ami morfológiájuk tekintetben azt is feltételezi, hogy előtte áll egy fő. Ám ennek a főnek akár mai, akár egykori önálló lexémaként való létét történeti szempontból nem tudjuk igazolni.

A képző(k) előtt álló (egyszerű) fiktív tőnek is van nyilván valamilyen eredete, amelyet több-kevesebb bizonyossággal meg is lehet állapítani. A *cirmol* 'szidalmaz' és *cirmos* 'szennyos; szürkén csíkozott <állat, főleg macska>; rossz hírű, hírhedt' esetében a tő ismeretlen eredetű, de az *-l* és az *-s* képző volta kétségtelen (nek tűnik). A *bólogat*, *bollant*, *bólint*, *bólog*, *bólingat* alkotta szócsalád esetében viszont felmerülhet a tő hangutánzó-hangfestő (onomatopoetikus) eredete, és esetleges összefüggése a *bóbiskol*, *bókol* és hasonló szavak tövével; a szóvégek (ige) képző volta (*-gat*, *-ant*, *-int*, *-g*, *-ingat*) itt is jól látható. – A *relatív fiktív tő* kifejezés arra utal, hogy a címszóként (alcímszóként) álló és eredetmagyarázattal ellátott lexémák végén található képzők előtt még van egy köztes képzőelem is. Ilyen például a **bib|el|ődik**: az *-ődik* visszaható képző hozta létre a mai lexémát, az előtte álló *-l* gyakorító képző alkotja a relatív tövet, ez előtt áll az esetleg onomatopoetikus eredetű tő, amely gyaníthatóan összefügg a *bibe* és a *bibi* tövével. Egy másik itt említhető szó a **csep|er|edik**: ebben a *-dik* visszaható képző, az *-r* gyakorító képzővel jött létre a relatív fiktív tő, amely előtt az ismeretlen eredetű abszolút tő áll.

Látható, hogy az ide sorolt szavak esetében mindig a lexémáról, a teljes szóalakról mond etimológiai ítéletet az EWUng., ilyen módon ezeket a képzett szavak csoportjába helyezi. Ezzel szemben a TESz. a *cirmol*, *botlik*, *cudar*, *enyeleg* és sok más hasonló lexémát ismeretlen eredetűnek mondja, mivel az etimologizálás során a(z abszolút) töből indul ki. Ennek következtében az EWUng.-ban számszerűleg csökkent az ismeretlen eredetű szavak aránya, bár a mintegy 6% is több száz lexémát jelent.

Az EWUng.-szócikkek etimológiai részét illetően még egy dolgot kell megemlíteni. Ez pedig az idegen eredetű szavak, ti. jövevény-, vándor- és nemzetközi szók etimológiai hátterét illeti. Az ilyen eredetű szavak esetében a TESz. is többnyire megadja a magyarba került szó közvetlen vagy távolabbi eredetét, az EWUng. azonban ezt következetesebben és formalizált módon közli. A szótár ezzel is igyekezett a nemzetközi szakmai közönség igényeit minél jobban kielégíteni. Lássunk néhány példát:

balzsam Wanderw ◦ Dt *Balsam*; ital (va) *balzam*, *balzam*; span *bálsamo*; sbkr *balzam*; russ *бальзам*; usw: 'Balsam'. Vgl noch: lat *balsamum* 'ds; Balsamstrauch' [< gr *βάλσαμον* 'ds']. Quelle: hebr *bāsām* 'Balsamstrauch'. Verbreitet durch das Lat.

bor Lehnw aus einer türk Spr vor der Landnahme ◦ Uig *bor*; KB *bor*; CC *bor*; usw: 'Wein' [< mpers *bōr* 'ds']. Vgl noch: uig *borluq*; CC *borla*; karaïm *borlalix*: 'Weingarten'.

borona² Lehnw aus versch slaw Spr ◦ Sbkr *brana*; slowak *brána*; russ *борона*; usw: 'Egge' [indeur Herkunft; vgl: gr *φάρος* 'Furche'; lat *forare* 'bohren'; usw].

fantom Internat ◦ Dt *Phantom*; engl *phantom*; frz *fantôme*; usw: 'Gespenst; Vision'. Vgl noch: lat (wiss) *phantom* 'Art Skelett zur Veranschaulichung'. Verbreitet durch das Frz [< prov (aprov) *fantauma* 'Erscheinung, Traumgebilde; Gespenst']. Quelle: gr *φάντασμα* 'ds'.

4. Előadásom címére utalva: Benkő Loránd és az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen ugyanolyan szorosán összekapcsolódnak, mint Benkő Loránd és a TESz. A német nyelvű magyar etimológiai szótár koncepciójának kialakításában alapvető szerepe volt, miként a szótárba felveendő címszók kijelölésében, az egyes szócikkek szerkezetének kialakításában is. Gondos mérlegelés után, az arányos megterhelést szem előtt tartva osztotta ki a feladatokat a szócikkírók és szerkesztők között, akikkel rendszeresen megtárgyalták a felmerülő szótörténeti és etimológiai kérdéseket. Annak ellenére, hogy az etimológiai kifejtő részek a TESz.-hez képest tömörebbek, és a számos rövidítést alkalmazó német metanyelv olvasása-értelmezése némi gyakorlatot igényel, úgy gondolom, hogy az EWUng. európai mértékkel mérve is az etimológiai szótárak élmezőnyében foglal helyet – és ebben Benkő Lorándnak elvülhetetlen szerepe van.

5. **Függelék:** Főszerkesztői bejegyzések a TESz.-ben az EWUng. előkészítése során

1. ábra

A *laktanya* szócikkéhez fűzött megjegyzések

Wertner: Nyr. 42: 362. (Walde—Hofmann: LatEtWb.³ 753 *langued* a.; Ernout—Meillet: DictEtLat.⁴ 348 *laxus* a.)

X ^{lak-3} **laktanya** 1834: „tanácsosabb lenne tehát a *laktanyázást* hozni divatba” sz. (Helmeccy: Jelenkor 3: 448: NSz.); 1836: „*Laktanya*: . . . Kaserne” (Fogarasi. J: 1834: „Kaserne” * (1. fent). — De vö. 1833: „*laknyájokba* v. *kaszárnyájokba* gyülekeztek” (Helmeccy: Jelenkor 2/2: 733: NSz.).

Nyelvújítási összetett szó. Előtagja a *lak* főnév, amely egyben a *lakik*² ige töve, utótagja a *tanya* főnév. Mintája a nyelvújítás idején felelevenített régi nyelvi *lakhely* volt; vö.: 1416 u./1450 k.: *lac helyecbèn* gr. (BécsiK. 67); 1757: *lak-helyét* gr. (Turzelini—Lestyán: X. Szt. Ferencz 21: NSz.). A nyelvújítók a főnévi használatban felelevenített, illetőleg a *lakik* igéből elvont *lak*-előtaggal még más összetételeket is alkottak; vö. *laktér* (1808: SI.), *lakctm* (1843: Gondol—Dickens: Twist. 3: 38: NSz.) stb. A *kaszárnya* magyartítására a *hadonctanya* (1835: Kunoss: Gyal. *Kaszárnya* a.), *katonaház*, *katonalakhely* (1803: Márton *Kaserne* a.), *katonalak* (1834: NyÚSz.) összetételeket is ajánlották. Az 1833-ból idézett *laknya* (1. fent) talán a *kaszárnyá*-ból kikövetkeztetett *nya* toldalékkal keletkezett, de az sem lehetetlen, hogy sajtóhiba *laktanya* helyett.

NyÚSz. 200, 516; Simonyi: MNyelv.² 180; SzófSz. *lak* a.; Terestyéni: RefNy. 142.

Lak- címszó kell! *lakosztály* [,] *lakberendezés* stb. Lehnübers.[etzung]!

A margóra írt szöveg: *Lak-* címszó kell! *lakosztály* [,] *lakberendezés* stb. Lehnübers.[etzung]!

2. ábra

Az *öszvér* szócikkéhez fűzött megjegyzések

k.: *ezteuer/eg* (BesztSzj. 1308.) | ~edik 1495
e.: meg *öztuerpác* (GuaryK. 5).

Ismeretlen eredetű. Három szótagos formái minden bizonnyal eredetibbek; a két szótagosak a hangsúlytalan nyílt szótagi magánhangzó kiesésével alakulhattak. A *viszér* forma létrejöttének körülményei nem világosak, de kései volta miatt az eredetibb hangalakkal aligha lehet szorosabb kapcsolatban. Jelentései egy 'gyenge, sovány, vékony <élőlény>'-féle alapjelentésből érthetők. — Finnugor egyeztetése és iráni származtatása téves.

MUSz. 861; Szinnyi: Nyr. 19: 153; Munkácsi: NyK. 28: 275, ÁKE. 508; Simonyi: Nyr. 31: 35⊗; Horger: Nyr. 39: 394; Pöhlle: Nyr. 40: 351; SzófSz. ⊗.

X *öszvér* 1395 k.: „mulus: *vzuer*”, „mola: *ezuere* [o: *ezueres*] kezerew” sz. (BesztSzj. 969., 724.); 1405 k.: *ez per* (SchlSzj. 1383.); 1416 u./1450 k.: *özuerekn*° gr. (BécsiK. 317); 1490 k.: *ýzuor* (NagyvGl. 164.); 1525 k.: *ewwer* (MNy. 11: 81 *Mulus* a.); 1585: *öszuér* (Cal. 482); 1786: *öszverek* gr. (Tolnay S.: Lovak 62: NSz.); 1792 *ösztvéereiken* gr. (NótPM. 8: NySz.). J: 1395 k.: 'Maultier, Maulesel' # (1. fent). — Sz: ~es 1395 k.: 1. fent a második adatot; 1821: *öszvéres*' (Hasz. múl. Ktár. 3: 99: NSz.).

*Magyar-
gölandó
(S) my-
becker-
67) az
"ötörö"
s v
fent
erkeps
eghén-
tráin!
allattan!*

A margóra írt szöveg: Megvizsgálandó (és megbeszélendő) az *ösztvér* és az *öszvér* esetleges egybetartozása! Állattan?

Kulcsszók: lexikográfia, címszóállomány, alapnyelvi örökség, fiktív tövek, etimológiai háttér.

Hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1980. *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegeimlékei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1984. *A magyar fiktív (passzív) tövű igék*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND – PAPP LÁSZLÓ 1979. Az „Etymologisches Wörterbuch der ungarischen Sprache” tervezete és mutatványa. *Magyar Nyelv* 75: 142–147.
- BENKŐ LORÁND – ZAICZ GÁBOR 1986. Etymologisches Wörterbuch der ungarischen Sprache – Entwurf des Wörterbuches. *Ural-altaische Jahrbücher* (Neue Folge) 6: 215–227.

- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. LORÁND BENKŐ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995. + *Register*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
- GERSTNER KÁROLY 2012. Benkő Loránd, az etimológus és szótárszerkesztő. *Magyar Nyelv* 108: 158–166.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976. + *Mutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.

Loránd Benkő and the Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen

Loránd Benkő's etymological work can be divided into two parts: on the one hand, his etymologies published in articles, studies and monographs, and on the other hand, his work in etymological dictionaries as editor-in-chief. One of the outstanding achievements of the latter is the *Historical-Etymological Dictionary of Hungarian* (TESz.), published in three volumes between 1967 and 1976, supplemented by the fourth, Index volume in 1984. This work was a success both in Hungarian and international professional circles, but there was a need for a more concise etymological dictionary, written in an international language. As a result, a dictionary was created with German as its metalanguage: the *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWUng.; Vols 1–2: 1993–1995. Akadémiai Kiadó, Budapest). This article compares TESz. and EWUng. in some important respects, referring to the novelties of the latter dictionary. These include: differences in the lemma stocks; restructuring of the entries; standardization of introductory sentences in etymological sections; a more consistent explanation of some elements of the protolanguage heritage; systematic application of the fictive stem as a morphological category in etymology; and providing a broader etymological background for the foreign elements. EWUng. is at the forefront of etymological dictionaries even by European standards, and Loránd Benkő played a key role in creating it.

Keywords: lexicography, lemma stock, protolanguage heritage, fictive stems, etymological background.

GERSTNER KÁROLY
ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont